

Mehmet Şükrü Bey (Koç) (1887-1938)

Mehmet Şükrü Bey, 1887 yılında Afyonkarahisar'da doğmuştur. Babası Hacı Abdullah Bey ve dedeleri şehrin önde gelen bir eşraf ailesindedir. Koçzade Mehmet Şükrü Bey, İkazi Mehmet Şükrü Bey olarak da bilinir. İlköğrenimini Afyonkarahisar'da tamamlayan Mehmet Şükrü Bey orta öğrenimini Bursa ve İstanbul'da sürdürmüştür. Yüksek tahsil için Konya Hukuk Mektebi'ne gitmiş, buradaki eğitimi yetersiz bulduğundan dolayı bir yıl sonra İstanbul Hukuk Mektebi'ne geçiş yapmış, 1911'de hukuk eğitimini tamamlamıştır. İlk görev yeri olan Kilis Asliye Mahkemesi Savcı Yardımcılığı vazifesine 1911 yılında başlamıştır. Mehmet Şükrü Bey Halep ve Kilis'te bulunduğu süre zarfında dört yıl Divan-ı Harp Savcılığı ve Kolordu Müşavirliği, beş sene de Divan-ı Harp Hukuk Müşavirliği görevlerinde bulunmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında askerliğini Halep'te Divan-ı Harp Savcısı olarak yapmış, savaşın bitiminden sonra döndüğü Kilis'te devlet memurluğundan istifa ederek 1919 yılında İstanbul'a gitmiştir. Burada Milli Mücadele hazırlıklarını tamamladıktan sonra Afyonkarahisar'a dönmüş ve kısa zaman içinde şehirde Milli Mücadelenin önderlerinden biri olmuştur. [Sivas Kongresi](#)'ne Afyonkarahisar'ı temsilen katılmış 1920'de Büyük Millet Meclisi'ne Afyonkarahisar Milletvekili olarak seçilmiş, ilk dönem Mecliste görev yapmıştır. 10 Mart 1938 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Memuriyet vazifeleri esnasında Osmanlı Devleti'nin iç yüzünü daha yakından görmüş içten içe çürümüşlüğü gözlemlemiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın cephe gerisi olaylarını halkın çekmiş olduğu sıkıntıları, bürokrasinin hantallığını, yöneticilerin keyfilğini müşahede etme imkanı bulmuştur. Hukuk sisteminin yetersizliğinin nelere mal olduğunu görev yaptığı mahallerde yakından tetkik etmiştir.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum tüm yurtseverleri olduğu gibi onun içinde bir dönüm noktası olmuştu. Kendi imkânları ölçüsünde neler yapılabileceği konusunda çözüm arayışlarına girmişti. Bu doğrultuda bilhassa İzmir'in işgali üzerine Afyonkarahisar özelinde çalışmalarını yoğunlaştırma ihtiyacı hissetmişti. Afyonkarahisar Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasında aktif görev almış, Afyonkarahisar ve çevresinde Milli Mücadele'nin fikri hazırlığında, büyük gayret sarf etmişti. 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa, o dönemde Afyonkarahisar'da konuşlandırılmış olan 23. Tümen Komutanı Ömer Lütfi Bey'e vermiş olduğu talimatla Afyonkarahisar'ın [Sivas Kongresi](#)'ne üç temsilci göndermesini istemişti. Ömer Lütfi Bey'in çabaları Afyonkarahisar Kuvâ-yı Milliye Teşkilatı'nın da uygun görmesiyle, [Sivas Kongresi](#) için istenen üç temsilciden birisi Koçzâde Mehmet Şükrü Bey olmuştu.

O ve arkadaşları, 5 Ekim 1919'da Sivas'tan Afyon'a dönmüşler, [Sivas Kongresi](#) kararlarının bütün yurttaki olduğu gibi Afyonkarahisar'da da zemin bulup uygulanması gerektiğini ileri sürmüşlerdi. Afyonkarahisar Mutasarrıfı Mahmut Mahir Bey, [Sivas Kongresi](#) kararlarını tanımamış İstanbul Hükümeti yanlısı uygulamalarını sürdürmeye devam etmişti. Mahmut Mahir Bey, Afyonkarahisar'da Milli Mücadele aleyhinde çalışmalarını sürdürmüştü. Mehmet Şükrü Bey ise [Sivas Kongresi](#)'nden döndükten sonra Afyonkarahisar'da Milli Mücadele yanlısı çabalarına hız vermiş aynı zamanda halkın bilinçlendirilmesi noktasında çıkartmış olduğu *İkaz* gazetesi ile o dönemde büyük bir boşluğu doldurmuştu. İkaz aracılığıyla Afyonkarahisar'da mutasarrıf üzerinde Milli Mücadele yanlısı kamuoyu baskısı oluşturmuştu. Gerek basın yoluyla yürütülen faaliyetler gerekse Afyonkarahisar Kuvâ-yı Milliye Heyeti'nin çabalarıyla Mutasarrıf Mahmut Mahir Bey, görevinden ayrılmış ve Denizli'ye kaçmak zorunda kalmıştı. O'nun gayretleriyle yaşanan gelişmeler sayesinde [Sivas Kongresi](#) kararlarının uygulanması ve [Heyet-i Temsiliye](#) egemenliği Afyonkarahisar'da sağlanmış o dönemdeki ifadeyle şehir "Kongreci" olmuştu.

[Sivas Kongresi](#)'nden sonra da Afyonkarahisar Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ndeki görevini aktif olarak sürdürmüştü. İstanbul'un hukuken 16 Mart 1920 tarihinde işgalinin ardından Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da toplanması kararlaştırılmıştı. Bütün bu gelişmeler üzerine Afyonkarahisar Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin de çabalarıyla, Büyük Millet Meclisi birinci dönem seçimlerinde Afyonkarahisar milletvekili seçilmişti. 11 Nisan 1920'de seçim mazbatasını almış, 23 Nisan 1920'de milletvekilliği encümenlik tarafından onaylanmıştı. 23 Nisan 1920'de Meclisin açılışında hazır bulunmuştu. Adalet, Anayasa, İrşad, Program, Mali Kanunlar, Dışişleri ve Sayıştay Komisyonlarında çalışmıştı. Birinci toplantı yılında hukukçu kimliğinin etkisiyle Adalet Komisyonu Başkanlığı, yapmıştı. 9 Mayıs 1920 tarihli gizli celsede "Davete icabetle Büyük Millet Meclisi'ne katılmamış bulunan milletvekillerinin kabul biçimlerine dair Kanun teklifi" tartışmalarına dâhil olmuştu. Hukukun üstünlüğünü ileri sürerek kanun teklifinin görüşülmesinin doğru olmadığını öne sürmüştü. Kendi dönemlerinden önce milletvekili seçilenlerle Ankara Büyük Millet Meclisi'ne seçilenlerin içinde bulunulan zor dönemde; bir bütün olarak milletin tamamını temsil ettiklerine, milli birlik ve dayanışma içinde olmaları gerektiğine vurgu yapmıştı. Meclisin milletvekilleri arasında öncekiler ve sonrakiler diyerek ayırım yapmasının doğru olmadığını altını çizmişti. Daha önce Meclis-i Mebusan'a seçilen milletvekillerinin de kendileri kadar güvenilir olduklarını, her hangi bir ihanet varsa bu milletvekillerinin Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na göre yargılanmalarının doğru olacağını dile getirmişti.

Mecliste bulunduğu birinci dönem iç siyasetin hareketli olduğu bir devreydi. Bu dönemde, [Yeşil Ordu Cemiyeti](#)'nin Bolşevik esasları içeren bir programla kurulması, Milli Mücadele'yi Bolşevik esaslar dâhilinde yönlendirme gayretleri siyasette tartışılmaya başlanmıştı. Aynı zamanda Çerkez Ethem ve kardeşlerinin Bolşevik fikirleri benimseyerek [Yeşil Ordu Cemiyeti](#)'ne dâhil olma çabaları durumu daha da karmaşıklaştırmıştı. Bütün bu gelişmeler, Meclis Başkanı Mustafa Kemâl ve yakın çalışma arkadaşlarını endişeye sevk etmiş, Milli Mücadele'nin ana fikri yapısının Bolşeviklik eksenine kayması ihtimalini devre dışı bırakma düşüncesine sevk etmişti.

Meclis çalışmalarında önem verdiği konulardan birisi de asker kaçakları konusuydu. Subayların kötü muamelelerinden dolayı kaçak sayısının arttığı, düşüncesine farklı yaklaşarak konunun daha detaylı bir analizinin yapılması gerektiğini dile getirmişti. Asker kaçakları meselesinin sadece idari ve inzibati tedbirlerle çözüme kavuşturulmasının mümkün olmadığını, sorunun toplumsal boyutlarının da dikkate alınmasının önemli olduğuna vurgu yapmıştı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, Kuvâ-yı Milliye Teşkilatları, ordu komutanları vb. etkenlerin titizlikle ele alınarak sorunun çözümü yoluna gidilmesinin akılcı olacağını altını çizmişti. Halkın Bolşevik düşünceden etkilendiğini sıradan insanların artık başkaları hesabına ölmek istemediklerini, kendilerinin cepheye savaşırken zenginlerin mal, mülk, servet sahibi olmalarını kabullenmediklerini dile getirmişti. Önde gelen eşrafın Kuvâ-yı Milliye Teşkilatı adı altında köylülerden para topladıklarını, bu durumun köylüler tarafından zenginler kendilerine para topluyorlar, şeklinde değerlendirildiğini ileri sürmüştü. Afyonkarahisar civarında sıradan insanlar, zenginler bir yolunu bularak askerlik yapmıyorlar, fakirler askerlik yapıyorlardı. On gün içinde bin beş yüz kişiden sadece yüz elli kişi kalmıştı. Halk haksızlıklara karşı isyan noktasına gelmişti. Hükümet bu sorunları çözmede yetersiz kalmış, ümitsizliğe düşmüştü. Asker kaçakları konusundaki yanlış uygulamalara, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin mutasarrıfların başkanlığı altında toplanarak çözüm yolu bulunacağı taahhüt edilmiş, Mecliste konuyla ilgili konuşmalar yapılmış, kendisi de Meclis nezdinde ifade edilen hususların uygulanmasına özen gösterilmesini istemiş, ancak kararlar istenilen ölçüde uygulanmamıştı.

Meclis çalışmalarında halk kavramı, halkın meclis üzerindeki durumu, konusunda da görüşlerini çeşitli vesilelerle açıklamıştı. O'na göre halk hâkimiyeti esastı. Halkın üzerinde hiçbir kuvvet yoktu. Halkın gücünü koşulsuz şekilde halkın kullanımına vermek ana gaye olmalıydı. Memleketin kurtulması, halkın hâkimiyetinin tam manasıyla

uygulanmasıyla gerçekleşecekti. Tüm bunlar yapılmadığı takdirde memleketin kurtulması mümkün değildi. Aksine felaketin kapıda olacağını, halkın gücü halkın iradesini hâkim kılmak suretiyle gerçekleşecek, güçlülerin zorbalıklarına engel olunacaktı. Halk hâkimiyetinden bahsedilmesine rağmen bu durum uygulamada yeterince görülemiyordu.

Meclis faaliyetlerinde Başkomutanlık Kanunu konusu da önemli yer tutmuştu. Meclis Başkanlığı'na vermiş olduğu önergede askeri hareketlerin Mustafa Kemal Paşa tarafından idare edilmesi için Meclis'in tam yetki vermesini istemişti. Bu önerge o dönemde Meclis'te çeşitli sebeplerden dolayı gündem oluşturmamıştı. Ancak daha sonra Yunan Ordusu'nun iki koldan hem Bursa hem de Uşak istikametinden Kütahya, Eskişehir, Afyonkarahisar'a doğru ilerleyişini sürdürmesi, Kütahya, Eskişehir ve Afyonkarahisar'ı işgal etmesi, Eskişehir-Kütahya Savaşları yenilgisi, ordunun dağılma tehlikesi geçirmesi, Polatlı'ya doğru ilerlemesi üzerine askeri durum kritik bir safhaya girmişti. Bu gelişmeler üzerine ordunun kötü yönetildiği, sorumluların cezalandırılması, vb. askeri konularda Meclis'te sert tartışmalar yaşanmıştı. Meclisteki bu tartışmalar 4-5 Ağustos 1921 tarihlerinde yapılan gizli oturumlarda yoğunlaşmıştı. Yunan Ordusu'nun ilerlemesi, yaşanan idari sorunlar vb. nedenlerden dolayı Ankara'nın boşaltılması tartışmalarını da beraberinde getirmişti. Bunun üzerine muhalifler bütün bu olumsuzlukların giderilmesi için Başkomutanlık Vekâleti teşkil edilmesi teklifi vermişlerdi. Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanlık yetkileriyle ordunun başına bizzat geçmesi önerilmişti. Uzun tartışmalardan sonra Mustafa Kemal Paşa'ya beş maddelik bir kanunla Büyük Millet Meclisi'nin yetkilerini fiilen kullanma yetkisiyle üç ay süreyle Başkomutan unvanı verilmişti. Bilindiği üzere söz konusu Başkomutanlık yetkisi 31 Ekim 1921, 2 Şubat 1922 tarihlerinde iki defa uzatılmıştı. Öncelikle Kanunun ilk iki süre uzatımında karşı çıkmamış ancak daha sonraki yetki ve süre uzatımında fikrini değiştirmişti. Kanunun üçüncü defa uzatılması görüşmelerinde 4-5 Ağustos 1922'de Meclis'teki çoğunluk milletvekillerinin düşüncelerinin aksine bir tutum sergilemiştir. Mehmet Şükrü Bey, Başkomutanlık yetkilerinin uzatılmasının doğru olmadığını, Başkomutanlığa artık ihtiyaç kalmadığını, bir emirle savaş vergisi çıkarıldığını, bu vergilerin halka büyük bir külfet getirdiğini, uygulamalarda pek çok suiistimal yaşandığını vurgulamıştı.

Hukukçu kimliğini Meclis çalışmalarında sürekli olarak ön planda tutmaya gayret etmişti. Bunun iyi örneklerinden birisi de "suçun şahsiliği" ilkesinin uygulanmasında gösterdiği hassasiyeti olmuştu. Konya İsyanı ile ilgili olarak 23 Ekim 1920'te vermiş olduğu önergede isyan karşısında alınacak tedbirlerde sertlik yanlısı bir tutum izlenmesi gerektiğini belirtmişti. Ancak isyanı kışkırttıkları iddialarıyla suçlanan Kazım Hüsnü, Abdülhalim Çelebi'nin Meclis kararı olmadan tutuklanmalarına karşı çıkmıştı. Bu konuyla ilgili olarak 24 Ekim 1920 tarihli celsede, Meclis'in üstünlüğüne vurgu yapmış konunun Abdülhalim Çelebi meselesinin çok ötesinde değerlendirilmesini gerektiğini, duygusal yaklaşmanın doğru olmayacağını Kanun-ı Esasi'nin suçüstü halinde tutuklanmasını hükmettiğini dile getirmiştir. Meclisin milletvekillerinin suçluluğu konusunda tam bir kanaate sahip olmadan milletvekillerinin tutuklanmasının doğru olmayacağını altını özellikle çizmişti. Meclis'in toplumun bütün kesimlerinin bünyesinde yer alması fikrini savunmuştu. Kendisi aydınlanmacı, modern yapısıyla Meclis'te temayüz etmişti. 1921 Anayasası'nın hazırlanmasına bu nitelikleriyle katkı vermişti.

Meclis faaliyetlerinde dikkati çeken görüşlerinden birisi de "Köy Kanunu" olmuştu. Bilindiği üzere Milli Mücadele döneminde halkın % 90'ına yakını köylerde ikamet etmekteydi. O'na göre köy ve köylü sorununa gerçek anlamda eğilmeden ülkenin sorunlarının çözülmesi mümkün değildi.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun kurucuları arasında yer almasına karşı zamanla genel olarak bu grubun düşüncelerine farklı yaklaşımlar sergileyerek İkinci grup milletvekilleri arasında yer almıştı. Meclis'teki konuşmaları ve

gazetelerdeki yazıları dikkate alındığında, onu bir gruba dâhil etmek eksik bir yaklaşım olacaktır. Kendi doğruları konusunda grup düşüncelerinin aksine görüş sergilediği oy kullandığı görülmektedir. Başkomutanlık Kanunu, Milletvekillerinin dokunulmazlığı, suçların şahsiliği, Köy Kanunu vb. belli başlı kanunlarda ortaya koyduğu fikirler bunun en canlı delili olmuştur. 1922 yılı sonunda Meclis'te korumacılık konusu tartışılırken, ekonomik meselelerin yasaklarla çözülemeyeceğini, korumacılığın mevcut durumda doğru olmadığını, sanayileşme için tekelleşmenin ciddi bir tehlike olacağını ileri sürmüştü. Sanayinin gelişmesi için teşvik verilmesi gerektiği, tarımın Ziraat Bankası'nın tekeline bırakılmaması gerektiği, tarımla beraber sanayiinin de eş güdümlü olarak desteklenip teşvik edilmesinin şart olduğu ve serbest rekabet ortamının yaratılmasının faydalı olacağına vurgu yapmıştı. Bu fikirleriyle rekabete dayalı, liberal kalkınmacı bir ekonomik anlayışı savunmuştu.

Birinci Meclis çeşitli nedenlerden ötürü seçim kararı almış seçimlerin yenilenmesi kararı vermişti. Mustafa Kemal Paşa'yla aralarındaki soğukluk vb. nedenlerden dolayı milletvekilliğine aday olmamış, Afyonkarahisar'a dönerek yaşamını devam ettirmişti. Bu tarihten itibaren görüşlerini, *İkaz* vasıtasıyla sürdürmüştü. Politikadan uzaklaşmış asıl mesleği olan avukatlığa devam etmişti. Erkmek Köyü'nde aldığı bir bağda vaktini geçirmeye çalışmış bahçesinde dostlarını ağırlamayı tercih etmişti. Evli ve üç çocuk babasıydı. Sağlığı genel anlamda bozulmuş geçirdiği bir rahatsızlık nedeniyle Afyonkarahisar'da 10 Mart 1938 tarihinde hayatını kaybetmişti.

Ahmet ALTINTAŞ

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Genel Kurmay Arşivi (ATASE)

ATASE, İSH, 7/32aa;

ATESE, İSH, 7/56-1, 7/44-1

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (T. İ. T. E. K)

T. İ. T. E. K. 295. G. 27. B. 27-1001

T. İ. T. E. K. 298. G. 31. B. 31001.

Resmi Yayınlar

TBMM, Zabıt Ceridesi, C I, 1939.

TBMM, Zabıt Ceridesi, C IV, 2. Baskı, Ankara 1942.

TBMM, Zabıt Ceridesi, C V, 2. Baskı, Ankara 1943.

TBMM, Zabıt Ceridesi, C VI, 2. Baskı, Ankara 1943.

TBMM, Zabıt Ceridesi, C VII, 2. Baskı, Ankara 1944.

TBMM, Zabıt Ceridesi, C X, Ankara 1958.

TBMM, Zabıt Ceridesi, C XXIV, Ankara 1959.

TBMM, Zabıt Ceridesi, C XXVI, Ankara 1960.

TBMM, Gizli Celse Zabıtları, C I, Ankara 1985.

TBMM, Gizli Celse Zabıtları, C II, Ankara 1985.

TBMM, Gizli Celse Zabıtları, C III, Ankara 1985

Telif ve Tetkik Eserler

Altıntaş, Ahmet. **Milli Mücadele'de Afyonkarahisar (1919-1922)**, Afyonkarahisar Valiliği, Afyonkarahisar 2011.

Arıkoğlu, Damar. **Hatıralarım**, Tan Gazetesi Matbaası, İstanbul 1961.

Atatürk, Mustafa Kemâl. **Nutuk**, İstanbul 1982.

Cerrahoğlu, Ahmet. **Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı**, İstanbul 1975.

Tevetoğlu, Fethi. **Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)**, Ankara 1967.

Ünsal, Süha. **İkazcı Mehmet Şükrü Milli Mücadele'den Cumhuriyet'e**, Dipnot Yayınları, Ankara 2007.

21/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-sukru-bey-koc-1887-1938/?pdf=6828> adresinden erişilmiştir